

JUBILEJ

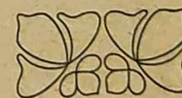
NADBISKUPA

DRA JOSIPA STADLERA.

NAPISAO

DR IVAN DUJMUŠIĆ.

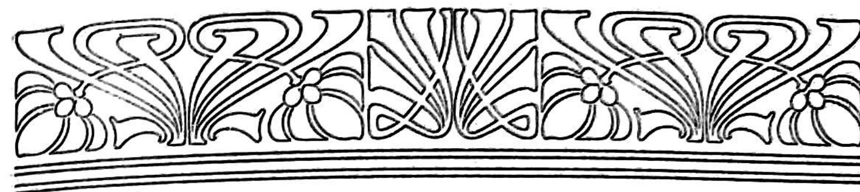
NAKLADOM KAPTOLA VRHBOSANSKOGA.

SARAJEVO 1906.

TISKARA VOGLER I DRUGOVI.

Preštampano iz „Vrhbosne“.

I.

Značaj jubileja.

1. Na svetkovinu Presv. Imena Isusova, 14. siečnja ove godine, datirana je korizmena okružnica presvj. g. nadbiskupa dr. Stadlera na vjernike nadbiskupije vrhbosanske. U njoj javlja, da je tim danom započela 25. godina, odkako je on prvi put kao nadbiskup stupio na tlo nadbiskupije vrhbosanske. Poziva sve svoje vjernike, neka se sa svojim dušobrižnicima u što većem broju nadju u Sarajevu dne 24. lipnja o. g., na sâmu svetkovinu Presv. Srca Isusova, u središtu istom Bož. Srcu posvećene nadbiskupije, „da mu se za primljene darove zahvalimo te si novih milosti izprosimo, da nam osobito tu milost udieli, neka bismo u njegovoj milosti uztrajali do konca.“

Najavljena je proslava dvadesetpetgodišnjeg nadbiskupovanja ili jubileja.

Još prije „Vrhbosna“ je (a za njom druga glasila) najavila ovu vanrednu, za vrhbosansku crkvenu provinciju u obće, napose za vrhbosansku nadbiskupiju prvu svečanost ove vrsti, odkako Herceg-Bosna za sebe zna.

God. 1881. 5. srpnja ustanovi veliki prijatelj Slavenâ Leon XIII. bullom „Ex hac augusta“ crkvenu hierarhiju u Bosni sa nadbiskupijom u Sarajevu i podčinjenim biskupijama: mostarskom, banjalučkom i trebinjskom. Iste godine sliedilo je imenovanje sveuč. prof. dr. Stadlera za prvoga nadbiskupa, a zatim posvećenje

za biskupa. U siečnju g. 1882. stupio je prvi nadbiskup na tlo svoje provincije i nadbiskupije.

2. Ako u povjesti pojedinih pokrajina imade dogadjaja, što diele jednu epohu od druge, to je za nas svakako godina 1878. i zauzeće Herceg-Bosne od vojske austrijske. Ruskoj krvi na Balkanu, velevlastima na kongresu u Berlinu, austrijskoj vojsci, što na temelju hrvatskoga državnog prava na Bosnu krvlju kalemi ociepljenu granu u pravno stablo, imamo zahvaliti slobodan dah, nesmetano pravo na kućni prag i na stoku, na komad zemlje i na plod u jesen, što je krvavim znojem u brazdi zalievan.

Nego koja korist zauzeti zemlju za jednoga cara, ako joj ne daš sgode, da je Krist za sebe osvoji? Koja korist pripojiti pokrajinu jednoj državi, ako je ne priključiš organično najvećoj, najstarijoj, vrhunaravnoj državi, katoličkoj Crkvi? Koja korist priklopiti pokrajinu državnom konglomeratu, ako je ne utjeloviš sa narodom iste krvi, istoga jezika, iste prošlosti, iste nekada države? Koja korist narodu, ako mu skineš kamen s prsiju, da lako diše, ako ga ne osviestiš, kojoj braći pripada, ako ga ne nastojiš nastaniti pod isti politični slobodni krov? Koja korist osloboditi narod od zuluma, da mirno sjedi i spava, ako mu ne otvaraš duševno oko školom, pismom, riečju: prosvjetom?

„Istina će vas osloboditi." Istina u prvom redu objavljena, božanska, koja daje slobodu sinova Božjih od grieha, od strasti i nižih težnja, sebičnosti, i tako stvara ljude ne samo čiste duše nego i značajeve koristne čitavu narodu; koja tjera s uma tamu neznanja i praznovjerja; koja je sol i začina naravnom znanju; koja uči vjeran biti Bogu i narodu svome po primjeru Isukrsta; koja čuva od lažne prosvjete pod raznim za-

mamljivim imenima osobito dan danas. Istina u drugom redu narodnostna, koja otvara očima bistar pogled u prošlost a srcu daje snage, da na prošlosti složnim silama teži za ostvarenjem pritisnutih prava. Bitne oznake čovjeka danas su: koje si vjere i koje si narodnosti. Vjera daje život duši slično, kao što krv u žilama daje, te ćutimo i radimo za svoj rod i dom; čovjek naučan i umitan uz vrline, koje ulieva ljubav k vjeri i narodu, neosvojiva je tvrdjava protiv nezakonitosti i brahijalne sile.

Ustanovom hierarhije naš elemenat snažno koraknu napried i u vjerskom i u narodnostnom i prosvjetnom pogledu, a to sve najviše po mužu, koji prvi zasjede na nadbiskupsku našu stolicu.

Muž taj pun žive vjere, svôm dušom odan sv. Stolici kao i svi pravi apostoli, na priliku sv. Bonifacij, naša sveta braća Ćiril i Metodij, zanosan za sve, što kriepi katolički osjećaj i život, nosi u svom srcu riedku ljubav spram Srca Božanskog, i šta je drugo htio i činio, nego da taj plamen ljubavi zahvati srca i život vjernikâ spram Boga-Čovjeka, Sina Boga živoga. Muž taj, rodjen na hrvatskoj grudi, na pragu posestrime Slavonije, zadojen velikim mislima za Hrvatsku u središtu hrvatskih misli i težnja, dolazi ovamo u jednu ruku žalostan, što naš narod još pravo ne zna, kojoj grani Slavenstva pripada, u drugu opet naoružan požrtvovnošću sve učiniti, da se narod podigne i u narodnostnom pogledu. Muž taj, temeljito naobražen, a po naravi duboka uma, sa najviše profesorske stolice nastoji neumorno da udari zdrave temelje pravoj prosvjeti.

Nije li ustanova hierarhije i dolazak prvoga našeg nadpastira za našu užu domovinu epohalni dogadjaj u uzvišenijem smislu, nego li je okupacija? Kako je taj do-

gadjaj uticao na razvitak ideje vjersko-katoličke, narodnostno-hrvatske i prosvjetne, te kako je jubilej toga dogadjaja po svom značaju jubilej katoličke, hrvatske sviesti i prosvjete, razvit ću napose u sliedećim razmatranjima. Za obćeniti dokaz navodim ovdje samo tu karakterističnu okolnost, što listovi protukatolički i protuhrvatski toliko puta napadnuše dr. Stadlera kao fanatika, kao pogubna po hrvatsku misao u Bosni. Rekao je jednom sgodom Windthorst: „Napadaju li na nas protivnici, znak je, da vršimo savjestno svoje zvanje." Nema lošije svjedočbe po katolika Hrvata, po gotovu po crkvenog dostojanstvenika, nego što je obrana ili čak pohvala iz protukatoličkog i protuhrvatskog tabora.

3. Jubileji velikih muževa niesu toliko slava njihovoj osobi, koliko velikim idejama, za koje živu i djeluju, da se savremeni i budući naraštaj, imajući pred očima velike izglede, oduševi za one ideje. Tako i jubilej naš nije toliko slava namienjena nadbiskupu Stadleru, koliko njegovim uzvišenim idejama, koje je neustrašivo i neumorno nastojao u djela stvoriti, e da se mi i budući naraštaj iza nas oduševljavamo i na rad potičemo za ideju katoličku, hrvatsku i prosvjetnu, te najjače temelje eksistencije narodne. Inače je jubilej svrhu promašio. Jubileje, što ih doživje veliki Leon XIII., držaše on sâm vanrednom milošću Božjom, jer su oživljavali u Crkvi misao jedinstva i oduševljavali za oca kršćanstva, i to baš u naše doba, kad se toliko viče i piše: „Dalje od Rima!" Jubilej biskupovanja Strossmayerova god. 1900. zaludan je bio, ako oni, što pri tom učestvovaše, ne odoše oduševljeniji za ideale našeg prosvjetitelja i mecene. Tko iz bliza poznaje nadbiskupa Stadlera, koji sav svoj život izpuni radom i molitvom, tako te ti se čini da vazda radi i vazda moli, jer često

dok te prima nalaziš u rukama njegovim krunicu; koji ne počinje, dok se usrdno ne pomoli Isusu, Sinu Boga živoga, i Majci Mariji: krivo bi mu činio, kad bi stao njegovu osobu uzvisivati, a s vidą se pustilo uzvišene ideje njegove i za njih se ne oduševljavao.

4. Savremenim Hrvatima katolicima u našim okolnostima ovo je to nuždnije, što smo u velikom siromaštvu, što oskudievamo velikanima velikih misli i neustrašiva rada u narodnostnom, a slobodno recimo, i u vjerskom području.

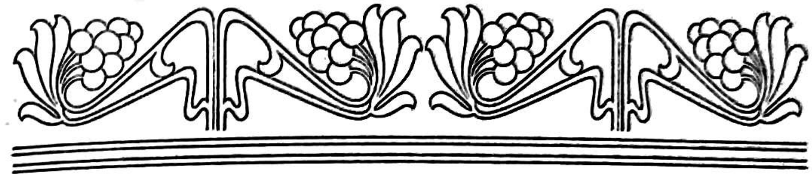
Drugi će se baviti risanjem života velikog nadbiskupa. Nije moja iznositi u potankosti pojedina djela Stadlerova. Niesam spreman napose ocrtavati njegovu duboku umnost skopčanu sa neprispodobivom jednostavnošću, neumornu radinost u skladu sa vedrinom i duhovitošću, apostolsku revnost popraćenu sa neprestanim priegorom, veliku poduzetnost složenu sa evangjeoskim oskudievanjem. Povjest i budućnost bit će za to obilnija u vrelima, objektivnija u obradi, izrazitija u sudu o zamašitosti, valjda i harnija u nasljedovanju.

Ovim redcima kušam razviti, kako je nadbiskup dr. Stadler kroz dvadeset i pet godina stekao vanrednih zasluga za procvat ideje katoličke i hrvatske te zdrave prosvjete za naš elemenat u Bosni i Hercegovini, tako te je njegov jubilej doista jubilej katoličke i hrvatske misli, jubilej prosvjete naše.

Pripravljaju se brošure sa njegovim životom i radom; izaći će medaljoni sa likom nadbiskupa Stadlera; bit će i slika njegova častnog lica, da mu to budu vidljivi trajni spomenici, koji će se presadjivati u pamet i srce naroda. Ovim bih htio izvaditi sok njegova duha i djela, ideale njegove, da narod, dok ga u pameti i u srcu nosi, uzplamti oduševljenjem za Stadlerove ideale.

Bit će svečanosti po pokrajini i po Sarajevu, da se izkaže počast prvomu vrhbosanskom nadbiskupu, i radost, što nam ga Providnost kroz tolike godine podržava kao srce u našem katoličkom, hrvatskom i prosvjetnom organizmu. Ovim bih htio podsjetiti prisutne i odsutne, da uz to ne zaborave ponieti sa sobom mar i odluku živjeti i raditi za katolički život, hrvatsku misao i narodnu prosvjetu.

II.

Jubilej katoličke sviesti.

1. U spomenutoj bulli „Ex hac augusta" riše Leon XIII. u većim potezima prošlost Herceg-Bosne i njezine odnose sa sv. Stolicom. Ako i jesmo rano uciepljeni u stablo kraljevstva Božjega na zemlji, u kršćanstvo, u katoličku Crkvu, učiteljicu svake prave nauke i svake gradjanske uljudbe, koja vodi ljude do vremenitog i nebeskog blagostanja, niesmo bili sve do gornje bulle samostalna crkvena pokrajina. Biskup bosanski spadao je pod jurisdikciju nadbiskupa spljetskog, barskog, napokon kaločkog. Papu Inocentija III. svjetova njegov legat Ivan, nekà u Bosni, koja ima jednog biskupa, i taj baš nedavno umrie, umnoži broj biskupija, jer bi odatle bila velika korist po Crkvu. Što je želio Inocentij III., kušao je Grgur IX. davši g. 1232. pismo kardinalu Jakobu, biskupu prenestinskom, neka to pitanje prouči i predloži muževe „solidna znanja i pobožne". Isto to snovao je i papa Eugen IV. sa Stjepanom Tomaševićem, kraljem bosanskim. Žalostne prilike u Bosni smetoše tu za Bosnu toli važnu namisao i za pape Pija II., tako te poslije feta ravnaju bosanskom crkvom apostolski vikari.

Prva misao velikoga prijatelja Slavenâ, napose Hrvatâ, Leona XIII. po okupaciji Bosne bi, da dogovorno sa apostolskim Veličanstvom ustanovi crkvenu hierarhiju

u Herceg-Bosni. Postavi nadbiskupiju vrhbosansku u Sarajevu, biskupije mostarsku i banjalučku; biskupiju trebinjsku povjeri na upravu biskupu dubrovačkom, kasnije mostarskom. U svojoj bulli navodi papa imena i broj tadanjih župa: u nadbiskupiji 68, u biskupiji banjalučkoj 21, a u mostarskoj 27. Ujedno ustanovljuje u Sarajevu kaptol vrhbosanski „sastojeći se od muževa sposobnih", a za ostale biskupije veli, da će se i u njima ista korporacija složiti, čim „dopuste okolnosti i prilike vremena". Da se pak uzgoje svećenici urodjenici brojni, koji bi se odlikovali nevinošću života, nabožnošću i revnošću, te naučeni u knjigi i znanostima, naredjuje, da se „bez oklievanja" digne „centralno sjemenište za klerike", neka bi vanjski kler u vinogradu Gospodnjem složno radio sa klerom redovničkim, sa franjevcima, koji su se dugim patnjama u velike zaslužnima pokazali za Crkvu i duše u ovim krajevima. [1])

2. Štetno je bilo po katolike Herceg-Bosne, što niesu imali više biskupa u početku i u vrieme političke samostalnosti, što niesu bili sa nadbiskupskom vlašću u neposrednom dodiru sa sv. Stolicom, što niesu bili hierarhičnim organizmom spojeni sa mističnim tielom Kristovim, sa katoličkom Crkvom. Krist je „put, istina i život", Krist je „svjetlo svietu", Krist je čokot, i tko na njemu nije loza, ne može roda donieti: iza uzašašća Kristova na nebo Crkva njegova katolička imade istu svrhu i snagu. Stoga je u vjerskom pogledu za nas ustanova hierarhije od epohalne vriednosti. Nu i za druge grane prosvjete i vremenitog blagostanja vriedi taj dogadjaj u tolikoj mjeri, jer, kako neki protestanski povjestničar veli, katolička Crkva toliko je dobročinstva vremenitih izkazala čovječanstvu, te ti se čini, da joj je glavnom svrhom vremenito blagostanje. Država može od jednog naroda učiniti sgodan vojnički materijal, nu od Petrove Crkve dolazi ono, po čem narod postaje kulturni faktor.

[1]) Izp. Spomen-knjigu iz Bosne, radnje Aleks. Hoffera i Fra Ign. Strukića.

3. Ako je ova historijska podloga velika i zamašna, treba i velikoga muža, koji će tu veličinu i zamašitost posvema shvatiti, dapače velikim duhom još većma nadahnuti i dalje zidati. Kad vlas s glave ne spane, ni vrabac s krova ne sleti bez znanja Otca nebeskoga, svakako Providnost Božja ravna i izborom muževa za takve položaje; u izboru za prvog nadbiskupa i predstavnika mlade crkvene vrhbosanske provincije davno se reklo, da se je vanredno oćutjela.

Prvi vrhbosanski metropolit nadbiskup dr. Stadler oduševljeno je i uzvišeno shvatio svoj položaj: osniva sjemeništa, privodi stado svoje k Srcu Dobroga Pastira, gori željom, da se razkidana haljina Kristova na Zapad i Istok stopi u jednu cjelinu, kako je to bilo kroz prvih osam viekova.

4. Odmah god. 1882. dolaze čč. oo. Isusovci u Bosnu sa misijom naobražavati i uzgajati svjetovni kler. Za dječačko sjemenište i katoličku gimnaziju odabra nadbiskup Stadler kô po nadahnuću Božjem srce Bosne, Travnik, oko koga je najjači a valjda i najzdraviji elemenat katolički. Vidjet ćemo, da je ovaj izbor imao silan uticaj na odgoj naše inteligencije. Nakon osam godina dogradi se veličanstvena sgrada, u kojoj je uzorno sjemenište, gimnazija na niveau-u vremena, crkvica puna nabožnosti. Po dvanaest mladića prima se za svaki gimnazijski razred u sjemenište bezplatno. God. 1890. prva petorica dovršiše gimnazijske nauke, te se medju tim otvaraju u istoj sgradi bogoslovski tečajevi, dok g. 1893. ne bi dogradjen zapadni trakt veličanstvenog bogo-

slovnog sjemeništa u Sarajevu, i tamo se čč. oo. profesori bogoslovije sa gg. bogoslovcima ne preseliše. Divna crkva uz ovo sjemenište bi posvećena uz veliku asistenciju biskupâ god. 1896.

Tako je već nakon 14godišnjeg nadbiskupovanja trudom i marom nadbiskupa Stadlera posjedovala čitava vrhbosanska provincija oba sjemeništa, pogledom na sgrade, uredbu i uzgoj takova, kakvih nemaju stoljetne crkvene pokrajine. Nadbiskup Stadler ne govori rado o brigama i patnjama, što su ga trle dan i noć, dok je tražio mjesto jednom i drugom sjemeništu, dok ih je podizao uzdajući se velikodušno u Providnost Božju daleko više nego li u novčana sredstva, kojima je najsiromašnije obilovao.

5. Da niveau u jednom i drugom sjemeništu u pogledu intelektualne, znanstvene naobrazbe ni malo ne zaostaje zahtjevima vremena, niesam kompetentan suditi, kad sam i sâm diete jednog i drugog zavoda. Fakti o tome daju jasnu svjedočbu. Travnički maturanti polažu izpit zrelosti pred tudjim profesorima, sa gimnazije drž. sarajevske, no uspjeh je redovito jako povoljan, često sa odlikom. „Hrv. Straža" razpisa natječaj za tri znanstvene radnje na sve hrvatske bogoslovce. Iz Sarajevskog sjemeništa riešiše trojica svaki po jednu radnju. „Vrhbosna" u svom 8. br. o. g. donese, da sve nagrade odnieše sarajevski bogoslovci. Da se takav uspjeh imade zahvaliti osim maru mladića u prvom redu vrstnim silama profesorskim, po sebi je jasno. Nu svakako puno tome doprinosi nadbiskup Stadler zanimanjem svojim o radu i napredku bogoslovaca, svojim prisućem javnim disputacijama, svojim poticanjem na knjigu i pero, svojim vlastitim radom oko knjige i pera.

6. Kako treba svaka crkvena provincija svećenikâ,

kojih će „usta čuvati znanost", tako i puno više treba onih, koji će se po riečima Leona XIII. odlikovati „nevinošću života, nabožnošću i revnošću". U tu svrhu posvećuje nadbiskup Stadler dječačko sjemenište sv. Alojziju, zaštitniku školske mladeži, a bogoslovsko sjemenište našim apostolima sv. Ćirilu i Metodiju: dok su mladići u gimnaziji, neka bi uz marljivost i ljubav k nauci skopčali angjeosku čistoću srca, koja čini, te Boga, najvišu istinu, gledamo, e da se tako laglje i naravne istine u pamet usade; dok su mladići u bogoslovskim naucima, da se ogrijavaju požrtvonošću, ljubavlju k dušama, odanošću k sv. Stolici, željom za jedinstvom crkvenim Iztoka sa Zapadom, marom oko kulturnog narodnog napredka, kojim su se vrlinama odlikovala naša sveta braća Ćiril i Metodij.

Ove godine dvanaesti put izlazi iz bogoslovskog sjemeništa kler u pastvu. Do sada je izašlo do 50 svećenika, koji se razidjoše po čitavoj provinciji. Množi se katolički elemenat, ciepaju se župe, zasadjuju se konfesijonalne škole i redovničke kongregacije, pa se već uvećao broj župnika i kateheta. Gdje čovjek prije dvadesetak godina ni mislio nije, postoje župske crkve i samostani. Grad Sarajevo imao 800 katolika, kad je u nj stupio prvi nadpastir, a ovi se skupljali u jednoj kukavnoj crkvici; danas ovaj grad broji oko 15.000 katolika, imade četiri javne crkve, a po svetkovinama i procesijama sudeći rekao bi, da je katolički grad od sto godina.

Vanjski sjaj katoličke Crkve na toliko je poskočio za ovih 25 godina u Herceg-Bosni, te osbiljan mislilac lako odagna sumnju i neizvjestnost, koja je od priznanih konfesija jača po nutarnjoj snagi, prava i bo-

žanstvena, kad se najslabija po materijalnim sredstvima uzdiže nad ostale bogatije.

7. Nu katolička Crkva nije gomila crkava i sgrada, nije množina ni osoba u redovničkoj haljini, niesu hiljade naroda bez razložne samosviesti: katolička Crkva jest družtvo duša svezanih vjerom, ufanjem i ljubavlju sa Bogom svojim. Da ojača katolička sviest u Herceg-Bosni, nije dosta slati svećenike u narod, nije dosta dizati crkve i župske dvorove, nije dosta nastaniti redovničke zadruge. Valja da narod vjeru, koju je zaslugama sinova serafinskog patrijarke sačuvao, djelotvornom ljubavlju oživotvori; valja da taj narod plane vatrom ljubavi Božje nada sve.

8. I ovo je oduševljeno i uzvišeno shvatio nadbiskup Stadler. „Vatru sam došao da bacim, i šta drugo hoću nego da se razpali!“ Iz djelovanja Stadlerova od 15. siečnja god. 1882. do danas mogao si razabrati, da se poveo za tom evangjeoskom. Sâm je vanredno u današnje hladno doba zagrijan ljubavlju spram Božanskoga Srca, te peći ljubavi Božanske: stoga traži sva moguća sredstva, da bi u svome kleru i narodu uzpalio vatru ljubavi spram Krista približujući ga svakom prigodom k istomu Srcu Božanskom. U njegovom grbu nadbiskupskom vidiš Srce Isusovo, a po djelima čitaš u naokolo gornje rieči.

Na večer 14. siečnja godine 1882. stigao je nadbiskup Stadler u Sarajevo; sutradan nedjelja Presvetoga Imena Isusova, a već se sa oltara po nadbiskupiji čita prvi njegov pastirski list „Pod zastavom Srca Isusova“, u kojoj potiče na ljubav spram Boga u toliko, da sebe preziereš, usuprot obratnog načela svieta. On posvećuje svoju nadbiskupiju Srcu Isusovu, pa dosljedno i svoju prvostolnicu. Svom dušom nastoji, da se osobito u nje-

govim sjemeništima što svečanije proslavi svetkovina Srca Isusova, e da se njegov kler naoruža za pastvu ljubavlju Božjom nada sve. Kad je na vidiku ta svetkovina, sve snuje, kako da se narod u što većem broju iz Herceg-Bosne i iz prieka slegne u Sarajevo, i da Sarajevo postane prošteništem Srca Isusova. I postigao je to, te se ova svetkovina u narodu može već nazvati, doista pučkom. Do tri puta na godinu u svakoj župi pastir sa stadom izmoli u crkvi posvetnu molitvu Bož. Srcu. Nadbiskup Stadler otvorio je perom svojim, molitvenim i nabožnim knjižicama svojim u nas literaturu o Bož. Srcu.[1])

Dobre ovce razumiju glas dobrog pastira, pa ti je težko suztegnuti čuvstva, kad gledaš hiljade naroda, gdje hrle, da se ogriju na ognjištu ljubavi spram Boga.

9. Iztičem znamenita djela nadbiskupa Stadlera pogledom na pobudjenje katoličke sviesti i katoličkog života na osnovi crkvene hierarhije, pa moram spomenuti apostolsku čežnju njegovu za jedinstvom istočne Crkve sa zapadnom.

Nema važnijeg pape od doba razkola, koji nije štogod učinio, da se otrgnute i suhe već loze opet uciepe u čokot, u mistično tielo Kristovo, te opet prime vrhunaravni sok vrhunaravnog života. Kad smo mi u našoj crkvenoj provinciji na pragu Iztoka i Zapada, kad uz rimokatoličkog svećenika vidiš i pravoslavnog, uz jednu crkvu gledaš i drugu, ne ćemo imati biskupa revna za slavu Božju, koji ne će tu ideju gojiti i za nju prema sposobnostima uzraditi.

Nadbiskup Stadler pokreće „Balkan“, list za spo-

[1]) Amo spadaju: Knjiga od Croiseta, pa onda »Katekizam pobožnosti prema Presv. Srcu«, »Ljubimo Isusa«, »Ljubav k Presvetom Srcu«, »Rajska vrata« i t. d.

razumljenje u pitanjima prieporním Iztoka i Zapada. U 1. broju šalje „braći od nas vjerom razstavljenoj bratski pozdrav“ sa pismom punim mudrosti i ljubavi. Sv. Stolica imenuje ga komisarom u toj plemenitoj namisli. On čestita učenjaku Nillesu na njegovu učenom kalendaru, a Nilles pod njegovim auspicijama izdaje po drugi put slavno svoje djelo.[1])

Kao što je veliki Strossmayer na svom velikom srcu njegovao istu ideju, te na pragu Iztoka i Zapada, a u svojoj priestolnici podigao veličanstven hramski spomenik sv. Petru, stieni Crkve Kristove, tako i Stadler njegujuć istu ideju od nedoglednog zamašaja po sve Slavenstvo, a po Južno napose, diže divan hram, sjemeništnu crkvu u čast sv. Ćirilu i Metodiju, koji su došli sa Iztoka, nu vazda sporazumno djelovali sa Petrovim nasljednicima.

Trajnog uspjeha ne postigoše u ovoj stvari do sada ni veliki pape ni obći sabori, pa ni Stadler nije mislio jednim korakom k svrhi doći. Nu ljudsko je raditi, a Bog je, koji zalieva, te koji će učiniti jednom od Iztoka i Zapada jedan ovčinjak.

10. Ako je nadbiskup Stadler sjemeništima i klerom svojim, ako je nabožnim knjigama, ako je posvetom i svetkovanjem Bož. Srca, ako je marom i radom oko sjedinjenja Crkava visoko digao u Herceg-Bosni zastavu katoličke vjere, to je patnjama i junačtvom i priegorima na tu zastavu pripeo križ, grb Kristov, po kojem se razaznaje, da je katolička Crkva u Bosni čest Crkve Kristove.

Divno je odgovorio nadbiskup Stadler sjajnoj deputaciji sarajevskog gradjanstva na Josipovo ove godine.

---

[1]) Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae; Oenip. 1896. Tu je i apost. pismo Stadlerovo od 2. 1895.

Život Kristov jest prilika života njegove Crkve. Krista u povojima progoni bezbožni kralj u strahu, da mu se ne otme vremenito kraljevstvo, kao da zemaljsko otimlje onaj, koji daje nebesko: Crkvu u njezinim povojima kroz tri stoljeća progone bezbožni carevi u strahu, da će mah kršćanstva podkopati nasilničke temelje ljudskoj samovolji. Pa ako Crkva u malome, - crkvena pokrajina u svojim predstavnicima, mora da snosi nepravedne zakone, prietnju zatvorom, globu, to je — reče Stadler — znak, da je ta pokrajina pošla korakom Kristovim. „Kad su mene progonili, progonit će i vas.“ U toj samosviesti nenadkriljivo je junačtvo i veselost nadbiskupa, koji odvažno i rado trpi za Krista, za prava Crkve, za spasenje duša.

Ljubav Boga sve do prezira samoga sebe!

11. Epohalna djela za katoličku Crkvu u Herceg-Bosni daleko raznesoše ime Stadlerovo po hrvatskom i izvanjem svietu do udivljenja: patnje za prava katoličke Crkve odnesoše mu ime barem po svoj Evropi do saučešća, solidarnosti i ljubavi.

13. Jubilej nadbiskupa Stadlera jest *naš* jubilej.

Slava ta nije slava samo Sarajeva nego čitave nadbiskupije: svaka župa sa župnikom i stadom, svaka korporacija katolička valja da sudjeluje tielom i duhom, da baci taj dan oko spram Sarajeva, a uzdah molitve i zahvale spram neba.

Slava naša nije slava samo nadbiskupije nego čitave vrhbosanske crkvene pokrajine: navršuje se dvadeset i pet godina, od kako se Herceg-Bosna uciepi organično u veliki organizam vrhunaravni, radi čega cvate i u vanjskom i u nutarnjem pogledu.

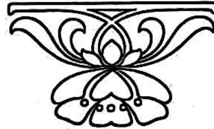
Slava naša nije slava samo naše crkvene pokrajine nego je slava svih Hrvata-katolika i po ostalim crkvenim

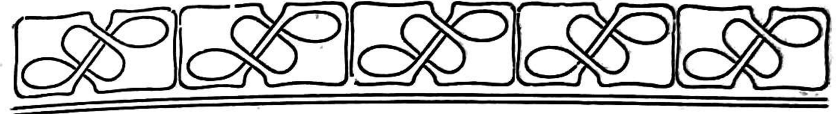
pokrajinama, jer je nadbiskup Stadler svojim radom osigurao Herceg-Bosnu materi zemlji — Hrvatskoj.

Slava naša nije samo slava svih Hrvata-katolika nego je slava čitave katoličke Crkve, jer je ona svojom Božanskom snagom zadojila muža Stadlera, koji sve blago povjereno od Krista razsijava po Herceg-Bosni punih eto 25 godina. Valja da se veseli kao majka nad mladenačkom snagom svoje kćeri.

„Ako što trpi jedno udo, trpe zajedno sva uda; ako je slava jednome udu, vesele se zajedno sva uda.[1])

[1]) 1. Kor. 12, 26.

III.
Jubilej hrvatske sviesti.

1. Čovjek se duševno preporadja na vrhunaravni život u obitelji vrhunaravnoj — u župi; župa je dielak crkvene pokrajine, a ova je opet čest Kristove Crkve; tielom radja se čovjek u naravnoj obitelji; obitelj je čest jedne obćine, a više obćina sačinjava pokrajinu većeg ili manjeg naroda. Istinom objavljenom i milošću kao principima vrhunaravnoga života postoji, razvija se i plodove donosi čovjek vrhunaravno živ: krvlju, jezikom, običajima, osjećajima, težnjama kao principima narodnostnog života postoji, njeguje se i razvija se život narodnostni. Onim postasmo i ostajemo članovi katoličkog naroda, koji ne pozna razlika u krvi, jeziku i običajima; ovim jesmo uda drevnog i slavnog naroda hrvatskog.

Kako je duša plemenitiji dio čovjeka; kako je život vrhunaravni daleko uzvišeniji, zamašniji i trajnije vriednosti nego li život naravni: to već zdrava pamet kaže, da se svaki mora najprije brinuti oko vrhunaravnoga svog života, da se razvije i plodove donese; da pastiri stada Kristova moraju najprije pasti stado mannom s neba, „istinom i milošću". Tako nas i Krist uputi: „Tražite najprije kraljevstvo Božje!" Nu tim je već rečeno, da druga glavna briga i pojedinaca i pastira mora biti oko narodnostnog boljka, t. j. osvješćivati ga, da je Hrvat te imade pravo na jedinstveno i samostalno bivovanje, podizati ga ekonomski, voditi rieč u važnijim pitanjima, koja se tiču razvoja i napredka narodnostnog.

2. Prije ustanove hierarhije imadosmo objavljenu „istinu i milost“, no u predjašnjem broju navedeni su razlozi, radi kojih prigodom jubileja nadbiskupa Stadlera slavimo jubilej katoličke sviesti u Herceg-Bosni. Prije okupacije i ustanove hierarhije tekla je žilama naroda našeg hrvatska krv, pjevasmo i govorismo hrvatski, živjesmo na narodnu hrvatsku, ali ne znadosmo, kojoj grani slavenskog stabla pripadamo, ne znadosmo, da smo Hrvati kao i oni u trojednoj kraljevini. Ovom sgodom opravdano je, da slavimo slavlje hrvatske sviesti u Herceg-Bosni. Naš jubilej nosi značaj katolički, e da se u vjeri pradjedova ustalimo: inače je vanjska slava praporac, što samo zveči. Naš jubilej nosi značaj hrvatski, e da se i u narodnosti bolje osviestimo, umom i srcem učvrstimo: inače je vanjska slava jeka, što se gorom i dolinom izgubi.

Ovo potonje nuždno je osobito u današnje doba, gdje se narodi na temelju historije i prava, na temelju jedinstvenosti narodne kristalizuju, hoće da su cjelokupni i slobodni, svoji u svome, tako te budu snažniji u čuvanju prirodnih prava i u odbijanju navala. Po Hrvate u obće je to nuždnije, što su na pet vlada razcjepkani, što su pod pritiskom od četiri susjedna neprijatelja u narodnim pitanjima, koji bi nam htjeli ugušiti glas i osjećaj te nas asimilacijom sbrisati sa lica zemlje. Po Hrvate pak u Herceg-Bosni opet je to nuždnije, što smo imali druge brige, dok su ostali narodi za našim ledjima snažno koracali do narodnostnih ciljeva.

3. Hrvatska narodna sviest hvala Bogu dobro se budi, ako se uzmu na oko velike zapreke osobito prvih godina iza okupacije.

Nema oveće varoši, a da u njoj ne opstoji hrvatsko pjevačko družtvo ili čitaonica. Pjesma je u naj-

kobnijim i najpogubnijim časovima naš narod bodrila i jačala; pjesma je velik faktor bila i u vrieme narodnog preporoda u Banovini. Pjesmom se iz rodoljubne duše izlievaju milo i lako misli i čuvstva za narod u stotine i hiljade srdaca. S toga je pametno i prema svrhi, da se osnivaju družtva, koja će njegovati pjesmu glasom i tamburicom, i tako ulievati i gajiti narodne osjećaje. Čitaonice nabavljaju časopise, dnevnike, knjige i brošure jezikom i duhom hrvatske, pa mogu nadomjestiti škole za mnoge, koji ne mogoše s kojega god razloga napredovati. Dogadjaji svjetski, napose hrvatski, zanimaju članove štivom i razgovorom, i ovi odilaze punijih misli i čuvstava, da ih kap po kap izlievaju u svoje nepismene ukućane.

Ne živi čovjek pa ni narod o pjesmi; valja mu osigurati eksistenciju. Naš katoličko-hrvatski elemenat u velikom broju pripada težačkom staležu; od ovih opet velik broj ne sjedi na svojoj nego na tudjoj zemlji: kmet je. Da očuva vjeru svoju, izgubio je zemlju svoju. Dok ga ne osiguraš ekonomski, slabu hasnu imamo u narodnostnom pogledu. No i u tom smjeru liepo se počelo raditi oko novčanih zavoda, koji će ići na ruku i težaku i malom obrtniku. Svakako moramo žaliti na braću preko Save, što našem siromaštvu svojim jakim zavodima niesu išli i ne idu na ruku, kako bi mogli i morali. Za istu svrhu veleznamenito je družtvo „Napredak“, koje moralno uzgaja i materijalno podupire obrtnički pomladak, te koje poštenom darovitom mladiću učeniku pruža zalogaj hljeba, e da uzmogne dovršiti svoje nauke i jednom u javnosti bude haran hrvatskom narodu, koji ga za sebe uzgaja. Na vidiku je organizacija i našeg radničtva, da ga očuva od protukršćanskih i protuhrvatskih struja, te ne padne na liepak agitato-

rima i spisima, koji kao nedavno pod izlikom radničke poboljšice htjedoše naše radnike baciti u spomenute struje.

Kako treba narodu osigurati tjelesnu hranu, tako mu valja pružati i hrane duševne u hrvatskom duhu. Valja narod upućivati u ideji Hrvatske slobodne, svoje i jedinstvene. Osim kršćansko-katoličkih listova, koji izlaze izvan pokrajine i u pokrajini, koje narod štije, a pisani su u hrvatskom duhu, imademo po Herceg-Bosni i političnih izvanpokrajinskih novina, imademo u srcu Hercegovine hrvatsku tiskaru sa zaslužnim „Osvitom“, osobito pak imademo u srcu čitave Herceg-Bosne „Hrvatski Dnevnik“. Ovaj list po svjedočanstvima domaćim i izvanjim uprav uzorno promiče interese Hrvata u Herceg-Bosni.

Da nema zapreka sa više strane; da su braća iz trojedne kraljevine po dužnosti zauzetija za krasan alemkamen u kruni kraljevine Hrvatske; da nas ne ciepa koji put naša nesloga s osobnosti i krivih načela u narodnosti: i bolje bismo stajali ovdje kao Hrvati. Nu i ovako milina je vidjeti, kako se naši stari u svojoj narodnoj nošnji, u svojim čakširama, na oko hladno nu za to lagano i triezno zauzimaju za narodnostna poduzeća, kako sjede u odborima, kako novčane žrtve doprinose na oltar hrvatske domovine, kako revno pohadjaju produkcije družtava u glasbi i predstavama. Milina je promatrati našu žensku čeljad u čisto narodnoj nošnji, kako se jagmi, da u javnosti zapjeva hrvatsku pjesmu i odigra ulogu u rodoljubnoj predstavi, kako u svoje nakite upliće hrvatsku trobojnicu. Milina je slušati, kako u našim obiteljima dječicu uče uz ime Isusa i Marije i to, da znadu, što su po krvi, da su Hrvati i Hrvatice.

Kušalo se hrvatsku iskru nenaravnim dahom ugušiti; dugo se nije smjelo iznieti na sunce hrvatsku klicu, ne bi li ju tama i mraz ubili: nu naravni izlivi srca ne dadu se trajno zaustaviti, da prisuše.

4. Ljudi su ljudi, pa ih vanjski sjaj oduševi, uzdigne, učvrsti u onom duhu, kakvim dotični sjaj odiše. Divni katolički obredi u crkvi i izvan crkve zadivljuju inovjernike, a vjernike priljube k Crkvi Kristovoj. Tako je i sa hrvatskim slavljem. A pravedno je, da baš za ovog jubileja nadbiskupa Stadlera slavimo i hrvatsko slavlje, jer je on muž, koji dvie svetinje srca svoga poznaje: Kristovu Crkvu i hrvatsku domovinu. Uz Strossmayera davno su rekli da je Stadler najveći Hrvat našega doba. Više nego itko misli i ćuti hrvatski. Više nego itko radi oko probudjenja hrvatske sviesti u nas. Više nego itko iz Herceg-Bosne raznese hrvatsko ime. Više nego itko zastupao je interese Hrvata na najvišim mjestima. Jače nego itko, svečanije nego itko iznese želju jedinstva kćeri Herceg-Bosne sa majkom Hrvatskom. Trajnije nego itko udari temelj hrvatskoj prosvjeti.

Ne ću da spominjem, kako je njegov dom i njegov stol, bile tuj kakve god visoke ličnosti, vazda i čisto hrvatski. Ne ću da spominjem, kako je prvi njegov glas u hrvatskoj pjesmi u njegovom dvoru i u pokrajini pri stolnim sgodama. Ne ću da spominjem, kako mu na srcu leže gore spomenute narodnostne institucije, kako sâm duboko snuje o što jačoj ekonomskoj narodnoj podlogi, kako je sâm prema svom siromaštvu veoma darežljiv spram narodnostnih poduzeća. Iztičem samo važnije sgode, u kojima se zrcali misao, čuvstvo i rad nadbiskupa Stadlera za Hrvate u obće i napose u Herceg-Bosni.

5. Svršetkom prošloga a početkom novoga stoljeća naumiše čelični Hrvati katolici skupiti se u što većem broju iz svih hrvatskih krajeva u Zagreb na I. naš hrvatski katolički kongres i tom zgodom javno iztaknuti načela, po kojima da se ravnaju u svim granama javnoga života. Duša priredjivačkog odbora kao i čitava kongresa bio je neprežaljeni dr. Andrija Jagatić; tom sgodom htio je sâm da vidi i svietu prikaže Hrvatsku katoličku i ujedinjenu. Dva su čina nadbiskupu Stadlera na tom sastanku, koji ga proslaviše i kao prvoga govornika toga kongresa i kao pravog apostolskog biskupa i kao velikog Hrvata; to su: govor njegov na 2. svečanoj sjednici 4. rujna i govor na svečanom banketu.

Divna, duboka i veličanstvena su načela, što ih nadbiskup Stadler razvio o dužnosti ljubiti domovinu i o razlozima rodoljubnim, da ljubimo Isusa, Sina Boga živoga. „Imajući pred očima, da je po Sinu Božjem sve na svietu učinjeno . . . dakle po njem i naša Hrvatska učinjena; znajući, da je on uprav onaj, koji nam je dao hrvatski jezik i koji nam je ove prekrasne krajeve dodielio za stanove, za domovinu; vjerujući, da je on onaj, koji odlučuje i ravna udesom Hrvatske: treba da svaku grudu zemlje u našoj domovini, da sva domovinska prava, da jezik svoj štujemo, ljubimo, branimo uprav za to, što je to volja Isusova, od kojega sve to imamo." Ako hrvatski sinovi ne ljube domovine svoje, ne čuvaju njezinih prava, ne vole svog materinskog jezika; ako su nepostojani i prevrtljivi u radu za domovinu, znak je, da se oni ne ravnaju po stalnim i vječnim načelima, što imaju svoj temelj u Sinu Božjem." Osim toga iztiče s druge strane, kako baš iz ljubavi spram domovine valja da smo odani Kristu živom vjerom i djelotvornom ljubavlju. Sve bo — govori nadbiskup Stadler — u

redu naravnom i vrhunaravnom imamo od Krista; sviet pa i Hrvatska postoji i postojat će radi pravednika. Ako dakle hoćemo, da Hrvatska vazda postoji, da je vazda sretna i samostalna, mora svaki najprije kod sebe a onda kod drugih nastojati, da se u Hrvatskoj umnoži broj pravednika.

Ova i nalik načela, razvijena u burno odobravanom govoru, raznieše ime Stadlerovo i preko hrvatskih granica.

Razloženo je u br. II., kako je nadbiskup Stadler, čim je stupio na naše tlo, svim silama nastojao, da se na hrvatskom tlu umnoži broj pravednika. Tim radom udarao je hrvatskom narodu daleko čvršće temelje za obstanak i snagu, nego li oni, što grlom i perom okolicu zaglušuju, a slabo ili ništa ne mare za katolička načela i katolički život. Stoga je za naše narodnostne dušmane daleko pogubniji rad Stadlerov, nego li rad vikačâ.

U programu kongresa bio je i svečani banket. Bilo tu prisutno više stotina osoba, od najvišeg svećenstva i plemstva do nižih slojeva. Svakako je to bio cviet narodnog sbora, u kojem su bili zastupnici iz svih hrvatskih krajeva. Svi braća po vjeri i po krvi; svima srce bije za Crkvu i za Hrvatsku; nu dok su jedno po vjeri, politično su razkomadani. U nizu zdravica iztaknuo se nadbiskup Stadler, kao usta bosanskih Hrvata, te iznese jasno i svečano želju naroda i želju svoju. „Što se tiče naroda, želim, da se što prije Bosna i Hercegovina sjedine s materom zemljom Hrvatskom." Neopisiva bura odobravanja i poklika „Živio Stadler", „Živjela hrvatska Bosna" poprati ove znamenite rieči.

Još se nije našao Hrvat, koji je u tako svečanom času izrekao želju matere Hrvatske i kćeri Herceg-Bosne

za što skorijim jedinstvom. Nu nitko opet nije ni podnio, što podnese biskup Stadler za hrvatsku domovinu, a za to, što je imao srca izreći najpravedniju želju nas amo Hrvata. Nego ljubav naroda radi ovoga čina njemu je najponosniji orden, koji veličanstveno izpunja na njegovim prsima prazninu od svietlih odlika.

Tako se je pokazao Stadler na doličnom mjestu kao nosilac prave hrvatske misli, kao nosilac težnje za jedinstvenom Hrvatskom.

6. Veći narodi imadu zavode svoje u srcu čistoga kršćanstva, u Rimu, bilo da se tuj mladići nauče kod vrstnih sila nauku bogoslovskom, bilo da se kao svećenici posvete ovoj ili onoj grani svetog ili profanog znanja i tako obogaćeni sami prosvjetljuju Crkvu i narod u svojoj domovini. Hrvati su imali tamo kolegij kanonikâ sv. Jeronima, kojega se imutak u nepokretninama računa na četiri milijuna lira. Pet godina radio je i snovao nadbiskup Stadler, kako bi se dogovorno sa čitavim hrvatskim episkopatom kod sv. Stolice izposlovalo, da se taj kolegij pretvori u zavod „Pro gente croatica“, u kojem bi se svećenici iz sve tri hrvatske crkvene pokrajine te iz Crne Gore i Srbije uzdržavali i izobražavali u znanostima. Veliki pogled i veliko srce Stadlerovo daleko je snovalo, a sve opet na hrvatskom temelju. To se i sbi breveom Leona XIII. „Slavorum gentem“ g. 1901.

Nu nakon 8 mjeseci pročuše se osbiljni glasovi, da se naziv „Collegium Hieronymianum pro gente croatica in Urbe“ mienja u „C. H. Illyricum in Urbe“. Zanimala afera sv. Jeronima svu srednjoevropsku štampu. Glasovi se novinstvom prenosili, da sv. Stolica napušta hrvatsko ime pod pritiskom Austro-Ugarske i Srba. U velikom tjednu g. 1902. pohiti nadbiskup Stadler izpred

hrvatskog episkopata, da pred Leonom XIII. svojim Promemoria očuva čisto hrvatsko ime novome zavodu i ne popusti našim narodnim neprijateljima.

Hrvatsko novinstvo slavilo do neba i u zviezde kovalo ime Stadlerovo i kao odlučna katoličkog biskupa i kao čelik Hrvata, koji na najvišem crkvenom mjestu odvažno zastupa stanovište hrvatsko.

Na žalost nije Stadler mogao koristiti svojim korakom: Leon XIII. morade svojom inicijativom poseгnuti za starim imenom, da spasi novu stvar radi talijanske vlade i zakona njezinih, koji se odnose na zavode. Promjena imena dovede u opasnost čitav zavod. Da su i naši saplemeni dušmani rovali, što su mogli, svakome je znano; nu i to je istina, da po njima ne bismo imena izgubili.[1])

Amo bi spadao i rad nadbiskupa Stadlera za naš jezik u sv. bogoslužju, nu bit će mogućnije o tom govoriti kasnije nego li danas.

7. Zadnje djelo nadbiskupa Stadlera, po razvoj hrvatske sviesti u Herceg-Bosni veoma znamenito, jest osnutak „Hrvatskog Dnevnika“, lista, koji će se brinuti za interese bosansko-hercegovačkih Hrvata. Štampa je danas velevlast, koja i brani i osvaja. Bez štampe nije moguće prodrieti većom mišlju. Po nas je to važnija, što nemamo sabora ni zastupnika, nego braću, kojoj da se izjadamo,

[1]) Koji mjesec iza toga dodje nadbiskupu Stadleru nalog iz Rima „di rettificare lealmente nel modo, che crederà più conveniente, le erronee supposizioni, espresse senza dubbio in buona fide nel suo Pro-memoria.“ Stadler je to i učinio vjerujući više Leonu XIII. nego li novinstvu. Sad se opet novine digle na Stadlera — baš po hrvatsku. Krasno je o tome rekla „Vrhbosna“ svoju u obranu Stadlerovu i navela triezne sudove prof. Zdziechowskoga. Izp. „Vrhbosnu“ g. 1902., str. 135. 205., 249

ne bi li se zvani faktori odlučnim javnim glasom sklonuli na istinu i pravdu. Misao „H. Dn." nikla je u Stadlerovom poduzetnom duhu, koji nije mirovao, dok ne svlada potežkoće i list svjetla ne ugleda baš ove godine.

On je sâm koji put rekao, da je „Hrv. Dnevniku" otac, da ga je na noge postavio. Kad sredstava novčanih nema, da mu pomaže, daje mu osbiljnih uputa, koje mogu samo koristiti hrvatskoj stvari u Herceg-Bosni, e da Herceg-Bosna bude jednom doista hrvatska. Na žalost neka braća iz Banovine mrko gledala na ovo poduzeće, po hrvatsku stvar u Herceg-Bosni najznamenitije, podmitali krive namjere, sumnjičili, izvrtali smisao, nu već prije pô godine umakoše zastidjeni odlučnošću, nesebičnošću, trieznošću „Hrv. Dn." u svem, što promiče u nas hrvatsku sviest i boljak.

8. Da bolje zavirimo u hrvatsko srce Stadlerovo, skupimo neke misli njegove o Strossmayeru. Veliki duhovi pravo i cjelovito ciene velike duhove. Prava ocjena Strossmayerova rada na narodnostno-hrvatskom području, kako ju pokazuje Stadler u „Spomen-knjigi iz Bosne", dokazuje, da on podpuno poima dužnost i uzvišenost rada za narod.

Stadler zove Strossmayera „prvim sinom i otcem domovine Hrvatske". „Tko se najviše za to brine vjerno, postojano, odrješito, srčano, da se domovina uzdrži u svojem narodnom jedinstvu i redu, ter sve učini, kako da ju usposobi, da savršeno postigne sebi predloženi cilj, taj je prvi sin domovine." „Da domovina obstoji i napreduje, od potrebe je, da svi njezini sinovi zajednički djeluju." Da se pak razni umovi i volje u tu svrhu sjedine, „od potrebe je neka sila, koja je kadra i opredieliti način djelovanja i obvezati volju svih, da

ovako djeluju ... ta sila, to je onaj ugled, što si ga veliki muževi stiču u svojoj domovini, ter za sobom potežu sve, ter ju prečinjaju, usavršuju, preobrazuju. To su pravi otci domovine."

Ljubav i rad za narod velikoga hrvatskoga prosvjetitelja Strossmayera iztiče napose Stadler, osobito pak trud, da se zadrže narodne nošnje i običaji, da se po školama njeguje hrvatski jezik te iztisne tudjinski, da domaći sinovi zaposjednu u domovini prva mjesta, da svi obljube mukotrpnu i siromašnu domovinu. Na bahatost tudjinaca, koji sebi umišljaju, da samo njihov jezik imade pravo obstojati i širiti se na uštrb naravnog prava našega jezika, želio bi nadbiskup Stadler doviknuti svima: „Što, zar je samo vam Bog dao vaš jezik i vašu domovinu, a nam Hrvatom nije takodjer dao naš krasni jezik i premilu domovinu? Tä uprav to i jest najveći razlog za svakoga čovjeka, osobito za svećenika, da svom dušom ljubi svoj jezik, svoju domovinu, što nam je sâm Bog dao uprav ovaj jezik, što ga imamo, uprav ovu domovinu, što ju posjedujemo."

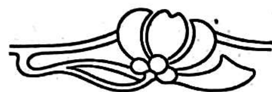
9. Navaljivalo se na Stadlera i na njegovo svećenstvo, da škode hrvatskoj stvari u Herceg-Bosni, a zato, što neustrašivo prima u katoličku Crkvu one, koji iz koje god pa i islamske vjere pristupaju; time da otudjuju muslimane od hrvatske misli; da treba razlikovati vjeru i narodnost. „Kolika nepravda i kako mutni pojmovi! Baš jerbo svećenstvo bistro razlikuje vjeru i narodnost, zna, da mogu pod istom narodnošću biti razne vjere; svećenstvo zna, da može netko pristupiti hrvatskoj misli, a da vjeru svoju zadrži ... Kad su naši muslimani vidjeli, kako se (od naše „inteligencije") poradi „hrvatske" misli zapostavlja vjera i sumnjiče predstavnici katoličke vjere, pobojali su se oni posve logično i za svoj islam ..."

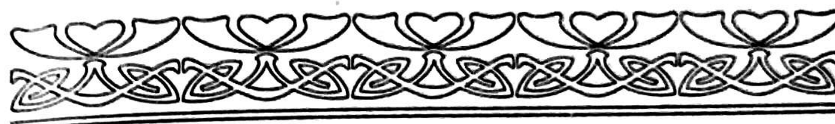
10. Kad je nadbiskup Stadler ovo sve i ostalo još učinio za hrvatstvo u Herceg-Bosni, opravdano je, da njegov jubilej bude i jubilej nas ne samo kao katolika nego kao Hrvata; opravdano je, da slavimo jubilej hrvatske sviesti u Herceg-Bosni.

Naša hrvatska družtva bez sumnje će u svom mjestu odati znak radosti i slave, po mogućnosti odaslanstvo spremiti u Sarajevo naše, da se zajedno raduju sa Sarajlijama Hrvatima.

Jubilej naš jest jubilej svih Hrvata i izvan granica naše uže domovine, te bi se i oni morali da raduju, što se snažna grana hrvatskog stabla zazelenila, što je radom Stadlerovim za hrvatstvo udaren temelj hrvatskoga podpunog jedinstva.

Bila bi to jaka glavnja na ognjištu ljubavi domovine.

IV.

Jubilej naše prosvjete.

1. Prosvjeta, od rieči prosvietliti, označuje sad sredstvo, kojim se tama odgoni, sad stanje čovjeka i koristne posljedice pod uticajem toga sredstva. Kad se ova riječ upotrebljava na pojedince i narode, biva to, u koliko osim tiela imadu i neumrli duh.

Po duhu ima čovjek um ili razum. Svjetlo umu jest istina. U svjetlu spoznane istine počinje čovjek biti duševno prosvietljen. Nu istinamą i znanjem ne svršava se prosvjeta. Osim uma ima bo čovjek i slobodnu volju, imade čuvstva, što proiztječu iz njegove naravi, koja je tjelesna i duhovna zajedno. Niesmo stvoreni, samo da istinu gledamo, nego i da za pravim dobrom, predmetom slobodne volje, težimo; da dobro ćutimo, hoćemo i djelujemo. Dapače tko napreduje u znanju i umieću a nazaduje u plemenitom djelovanju i čuvstvovanju, više nazaduje nego li napreduje. Znanje i umieće, plemenit osjećaj i dobro djelovanje prema višim moralnim načelima: to je prava duševna prosvjeta, koja se „tamo nalazi, gdje ljudi i narodi njeguju znanost i umjetnost, gdje cvate razumni život, koji se na polju znanosti i umieća iztiče, te se bolja, naime duševna strana čovjeka na višem stepenu nad običnim ljudima sjaje.“ Nu jer čovjek valja da prema svome dostojanstvu uredi i vanjski, privatni i družtveni život, to viša, duševna prosvjeta svoje blagotvorne zrake baca i na ovaj život, i ona se izlieva kao niža vanjska prosvjeta, koja se „sa-

stoji u tome, da se vanjski život oplemeni i ugladi, te postane čovjeka dostojnim i to... u družtvenom i gospodarstvenom pogledu."

Imamo dvojako svjetlo, dvojaku višu prosvjetu: istinu naravnu i objavljenu, dobro naravno i vrhunaravno. I jednoj i drugoj početnik je Bog. Naravnu istinu nalazimo u naravi svojim naravnim svjelom razuma; a oboje je od Boga: i istina i razum. Objavljenu ili vrhunaravnu učio nas Bog po svome Sinu Isusu i po apostolima, uči nas po svojoj katoličkoj Crkvi, u kojoj se čuva kršćanstvo nepromienjeno i opet sa svom snagom života. Dobro naravno promiče život tiela i duha naravni, a dobro vrhunaravno dovodi nas u doticaj sa najvišim dobrom, samim Bogom. Naravno znanje i vršenje moralnih naravnih zakona: naravna duševna prosvjeta. Vjera i vršenje zakona objavljenih i crkvenih: vrhunaravna duševna prosvjeta.

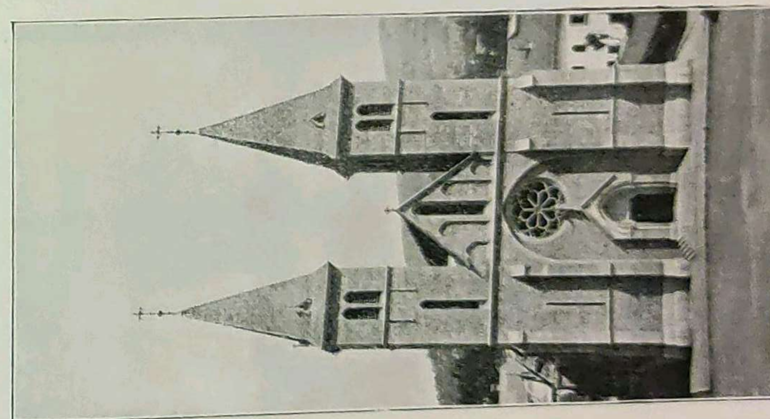
2. Nije mjesta, da razvijam, koliki je kulturni ili prosvjetni faktor kršćanstvo, učuvano i njegovano u katol. Crkvi. Navodim rieči državnika Donoso Cortes-a: „Kršćanstvo je podpuni sustav civilizacije, koji sve obuhvata — znanost o Bogu, znanost o svietu, znanost o ljudima. Tu učiš, kad i kako počeše bivovati, kad i kako će prestati ove stvari."

Ovim naglasujem misao izrečenu već u br. I., naime od kolike je prosvjetne vriednosti po pojedine narode slobodan razvitak katolicizma, te kako je ustanova hierarhije u nas sa mužem Stadlerom na čelu blagotvorno uticala na višu prosvjetu.

3. Djela do sada nabrojena za katoličku i hrvatsku sviest tim istim jesu i prosvjetna djela.

Ako smo maćuhinskim gledom gledani od onih, koji radi nas dodjoše ovamo, imamo vazda ljubeznu

majku, katoličku Crkvu, koja će nam više nego li ikoja ljudska institucija njegovati prosvjetu. Gotovo svu našu inteligenciju imademo zahvaliti našim konfesijonalnim školama: — to je sav kapital nas siromaha katolika-Hrvata u Herceg-Bosni; jedva se dade prispodobiti broj naših sa škola državnih i sa škola konfesijonalnih.

Niže škole, po zaslugama serafinskoga reda i sestara Milosrdnica, imadosmo tu i tamo prije hierarhije; poslie hierarhije osobito se ova zadnja družba pokazala zaslužnom pučkim mužkim i ženskim te gradjanskim ženskim školama. U njima nam se mladež uzgaja u katoličkom i hrvatskom duhu. Od kolike je to znamenitosti po pomladak i po narod, zna onaj, koji prispodobi ponašanje mladeži iz ovih škola sa onim iz škola, gdje se mieša vjera i narodnost.

Uz pučke škole Milosrdnica naše travničko sjemenište i gimnazija pravi su vrt, gdje nikoše cvietovi naših naobraženih. Kad se osnovala travnička gimnazija u srcu katoličkog naroda, gdje su najbrojniji a valjda i najzdraviji katolici, nije bilo niједne pučke škole državne u Travniku, a kamo li u okolici. Bila je pak pučka škola Milosrdnicâ u Travniku i Dolcu. Tek kasnije dobi Travnik državnu pučku školu mužku, a istom je lani otvorena prva državna pučka škola u travničkoj okolici, u Vitezu. Naše konfesijonalne škole davale su djecu u Travnik na gimnaziju. Imamo jedanaest — koliko se sjećam — domaćih naših doktora svih fakulteta, koji su udarili temelje svojoj naobrazbi u spomenutim institutima crkvenim; svi ovi, kô u svom rodnom mjestu, pohadjahu rečene osnovne škole i travničku gimnaziju djelomično ili podpuno. A tko bi izbrojio ostale Hrvate katolike sa akademijskom naobrazbom, bilo iz Travnika i okolice, bilo iz ostale Herceg-Bosne, koji su danas u javnim

službama, a crpahu naobrazbu isto tako u rečenom zavodu! Koliko dakle koristi travnički zavod Hrvatima katolicima uzgajanjem svećenstva, toliko, ako ne više, dajući nam inteligenciju našu.

4. U isti čas, kad se podigla nadbiskupija vrhbosanska sa sufraganim biskupijama, udaren bi temelj i kaptolu vrhbosanskom. Kako crkvena provincija naša, tako i kaptol postoji i djeluje već dvadeset i petu godinu. Svega kanonikâ — nikad ih nije više od četiri — bilo do sada osam: četvorica i danas djeluju, dvojica su umrla kao protonotari, dvojica su izvan kaptola kao biskupi.

Kaptol naš vrhbosanski kao korporacija osobito po nezaboravnom dru Andriji Jagatiću, dru Antunu Jegliću, sada ljubljanskom knez-biskupu, te po dru Ivanu Šariću stekao si je neprolaznih zasluga za hrvatsku književnost, za prosvjetu u našim zemljama. God. 1899. pisa slovenski bogoslovski časopis „Katoliški Obzornik" ovako o radu kaptola vrhbosanskog: „Kaptol vrhbosanski neumorno djeluje za vjeru i dom. Čitava Evropa znade za njegovo apostolsko djelovanje oko kršćanske vjere i kršćanske prosvjete u tužnoj Bosni. Ne boji se nikakova truda, nikakove žrtve, koja je na slavu Božju i blagodat naroda. I jer je dandanas osobita kulturna snaga baš knjiga, stoga kaptol vrhbosanski uz mnoga ostala djela posvećuje knjigi svoje sposobnosti. »Vrhbosnom« već trinaestu (sada dvadesetu) godinu djeluje za vjeru i prosvjetu medju Hrvatima; narod je obskrbio krasnim molitvenim knjižicama; tumači i prevodi sv. pismo . . ."

Književni rad vrhbosanskoga kaptola obuhvata već dvadeseto godište „Vrhbosne" i razna književna izdanja.

5. God. 1887. na mjesto petgodišnjeg „Srca Isusova"

poče izlaziti „Vrhbosna" katoličkoj prosvjeti. Do br. 10. uredjuje ju Juraj Pušek, tajnik nadbiskupa Stadlera, a tada dr. Andrija Jagatić, prokušana urednička ruka, koja je na obće zadovoljstvo ravnala „Katoličkim Listom": pet godina. Sa zanosom za vjeru i dom, za pravu katoličku prosvjetu poduzima mladi kaptol ovaj korak: „Katoličkom prosvjetom za vjeru i dom." Kako je „Vrhbosna" pogodila pravu žicu, dokazuju tolike priznanice iz čitave Hrvatske. „Zadatak vašega kaptola liep je i služi mu na čast"; „Ja držim dosta časopisa bogoslovskih, nu na prvom mjestu bit će „Vrhbosna": ovako i slično sokolili kaptol u njegovom poduzeću. Nema katoličkog lista u Hrvatskoj, koji je bolje srcu prirastao od „Vrhbosne". Milozvučan jezik, krasan oblik, to sve povećava nutarnju vriednost. Hoćeš li znanstvenog aktuelnog štiva, hoćeš li krasnih pjesmica, što ti dušu blaže i uzdižu, hoćeš li uzvišene beletristike: uzmi „Vrhbosnu" i čitaj! Treba li ti pozitivne nauke, treba li ti napultaka za obranu Crkve i domovine, treba li ti pogleda po katoličkom svietu, treba li ti znati, šta izadje na svjetlo u hrvatskoj knjizi i kakve je ciene: uzmi „Vrhbosnu" i čitaj! „Kad »Vrhbosna« ne bi imala nikakove druge zasluge, nego da je ne samo u duhovnicima, nego i u svjetovnjacima uzbudila živu želju za pravim i zdravim kršćanskim štivom, njezino ime moralo bi se pisati zlatnim slovima, dok traje nadbiskupija, koje ime nosi. Nu »Vrhbosna« ima i drugih sjajnih zasluga. Neprocjeniva je bezdvojbeno njezina zasluga, što je ona mlada i čila velikim zanosom znala povući u svoje kolo na obranu katoličke Crkve i njezine vidljive Glave, na obranu duha kršćanskoga proti lažnim kršćanima sve, koji plemenito i kršćanski misle."

Tako je o „Vrhbosni" sudio god. 1896. mladi i

novi njezin urednik dr. Ivan Šarić, prvi kanonik vrhbosanski, rodjeni travničanin. Zamašniji djelokrug zapao neprežaljenog Jagatića, a na njegovo mjesto došao dr. Šarić, odgajan dvie godine na plemenitom srcu Jagatićevu. Dr. Šarić uredjuje „Vrhbosnu" ravnih već deset godina. Za njegova uredovanja pisa onako o „Vrhbosni" dr. Aleš Ušeničnik. Prikupio je oko Vrhbosne" sve vrstne sile iz Banovine, iz Dalmacije, iz Istre, iz Bosne. Vriedi i danas kao prvi naš katolički časopis ne samo po sladkom jeziku nego i po punoj sadržini. Po čitavoj Hrvatskoj razširena čita se u velikom broju predbrojnika.

6. Rad književni našega kaptola nije se ograničio samo na „Vrhbosnu". Preko trideset svezaka književnih izdanja izdao je kaptol, a sve to marom i trudom naročito urednikâ dra Jagatića i dra Šarića. Za dra Jagatića izidjoše na svjetlo: „Spomenica o posveti prvostolnice", „Vječno svećeničtvo", „Prigovori i odgovori", „Isus Krist", „Putne crtice", „Uzgojeslovlje" (od dra Jeglića), „Sv. Stanko" i Evangjelja po Mateju i Marku od nadbiskupa Stadlera. Za dra Šarića kroz ovih deset godina: „Benhur", „Spomen-knjiga iz Bosne", „Rajski vienac", „Fabioline sestre": sve uredjeno, pisano i prevedeno od samog urednika; osim toga ugleda svjetlo Evangjelje po Luki i po Ivanu od nadbiskupa Stadlera, „Logika" i „Kritika" od nadbiskupa Stadlera, „O dužnostima čovječjim", tri molitvene knjige o kongregaciji Marijinoj. Tko pozna okolnosti našega kaptola mora se diviti velikim poduzećima u velikom siromaštvu. Urednik kao i kaptol oskudieva materijalnim sredstvima, nu obiluje umom, srcem, marljivošću, perom, nesebičnom požrtvovnošću. Baš marom dra Šarića izidjoše knjige, što zadiviše sviet hrvatski i slovenski tako, te

se ne mogu dosta načuditi i sjajnoj opremi i biranoj dubokoj i uzvišenoj sadržini.

7. Na novo je pak dr. Šarić sa kaptolom zadužio hrvatski narod kao izdavatelj i vlastnik „Hrvatskog dnevnika". Tako možeš mirne duše reći, da je kaptol vrhbosanski, negda po Jagatiću a sada po Šariću, pravi razsadnik naše katoličke i hrvatske knjige, naše prosvjete.

8. Nije li dakle opravdano, da jubilejem naše hierarhije slavimo i jubilej naše prosvjete? Nu opravdano je, da i jubilejem nadbiskupa Stadlera slavimo jubilej naše prosvjete.

Jubilej bo naše hierarhije, naše nadbiskupije, konkretno jest jubilej nadbiskupa Stadlera. Po njemu kao predstavniku naše vrhbosanske Crkve dobila je naša prosvjeta jaki impuls. Ako naša inteligencija u velikoj većini izlazi iz naših konfesijonalnih škola, nadbiskup Stadler jest onaj, koji bdî nad tim školama. Ako je kaptol naš vrt krasne naše literature u kratko vrieme, nadbiskup Stadler jest onaj, koji ne samo odobrava, nego i potiče savjetom i perom na rad. Da ponovno ne spominjem brojne i krasne molitvene knjige, što razlievaju u duše vjernika vrhunaravno svjetlo, vrhunaravnu prosvjetu, onda VIII svezaka Filipovićevih propoviedi, što ih sam nadbiskup na svoj trošak izda i usavrši, ztičem ovdje Stadlerov golemi rad oko prievoda novozavjetnih knjiga i izdavanje filosofije skolastične. Stadler ova djela piše, a kaptol mu ih njegov po svietu raznosi.

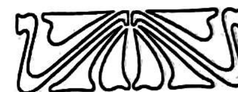
9. Nije slučajno, da se nadbiskup Stadler bacio na rad baš oko prievoda i tumačenja novozavjetnih knjiga i oko prave i kršćanske filosofije. Bougaud, čuveni biskup, duboki i uzvišeni moderni apologeta katoličke Crkve, piše u uvodu svoje apologetike, da veliki dio modernog svieta zato ne će uz Krista, jerbo ga ne

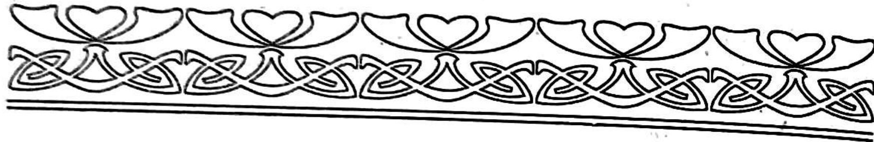
pozna. Nadbiskup Stadler odkriva Gospodina Isusa, Sina Boga živoga, kako ga je upoznao naukom i molitvom, divnim molitvenicima, nu tim, što on prvi daje obsežan ali jasan prievod i tumač sv. Evangjeljima, koja nam baš rišu život, nauk i značaj Kristov. Tko makar i površno prati razvitak znanosti i misli modernoga doba i u stranih naroda i u nas, nalazi silni metež na polju ideja; nalazi, kako se laž prodaje istinom, kako su istinu odbacili i k pričama uho priklonili, kako vazda traže istinu a nigdje je ne nalaze; nalazi, da nema nepristranog, zdravog, nesebičnog mišljenja; nalazi po riečima Fichteovim, da je većini modernih pogana sustav njihova mišljenja — diktat srca i čuvstava; nalazi razlog tome metežu u — zabačenju zdrave filosofije, koja se održava već preko dvie hiljade godina; nu na pravi put filosofiju sveo Aristotel, a kršćanski mislioci od Augustina do Tome Akvinca pokrstiše ju. Moderni odbaciše vrhunaravnu prosvjetu, pa izgubiše i naravnu, ili bolje odbaciše i naravnu, da ih ne dovede do vrhunaravne. Svoditi moderne na stazu zdravoga mišljenja znači dovodit ih po malo i k vrelu vrhunaravne prosvjete. Da udari i naravni zdravi put do istine i Krista, piše Stadler, dubok mislilac i negda profesor filosofije, sustavno skolastičnu filosofiju za nas. A baš nam je i ova nuždna, kad se i u nas neistina uzpinje na priestolje istine, kad neistina zaodjevena u sofistično, laskavo, napirlitano govorničko ruho preotimlje mah u hrvatskoj knjizi.

10. Jubilej dakle nadbiskupa Stadlera jest ujedno i jubilej naše prosvjete.

Prosvjetna družtva po Sarajevu, po provinciji, po čitavoj Hrvatskoj odat će bez dvojbe znak radosti nad slavljem našim.

Inteligencija, odgojena na krilu crkvenih zavoda, neka se sjeti ovom sgodom, da joj je zadatkom po silama gojiti u narodu pravu katoličku prosvjetu, a ne presadjivati iz tudjine otrovne nauke, što narodu izpijaju snagu vrhunaravnoga, a po malo i zdravoga naravnog života.

V.

Jubilarni spomenici.

1. Prije nego je Krist Gospodin povjerio Petru stado svoje čitavog ovčinjaka, tražio je od Petra, da tri puta javno zasvjedoči ljubav svoju spram njega kao vrhovnog, dobrog Pastira. Samo je onaj kadar pâsti, čuvati, u jedinstvu držati i pravim putom voditi ovce Kristove, koji ljubi samoga Krista. Krist polaže dušu za ovce svoje; Krist ih hrani milostima, dapače samim sobom; Krist je glava, vjernici su mistično tielo Kristovo: kad ovako sâm Krist ljubi ovce svoje, kad su ovce u ovako tiesnom i živom odnosu spram Krista, onda ne može netko ljubiti i požrtvovan biti za stado, ako svim srcem ne ljubi Krista. Nu i s druge strane ljubi li tko Krista svom dušom do prezira samoga sebe, eto najbolje sposobnosti, eto očita znaka vidljivog pastira i namjestnika Kristova.

Ovo vriedi dakako u prvom redu za vrhovnog vidljivog pastira Kristove Crkve, nu vriedi odmah i za sve one, koje Duh sveti postavi, da ravnaju Crkvom Božjom u malome, za biskupe i njihove pomoćnike. Ljubav pastira spram stada, ljubav biskupa spram povjerenih vjernika valja da je ogranak ljubavi spram Boga: niče li iz ljubavi spram Boga, koji je po riečima sv. Ivana ljubav po biti, onda je to najjači, najplodniji, najplemenitiji vez, što može ljude u obće a napose pastira i stado vezati. Iz nje će se razviti u stada odanost, privrženost, pouzdanje, zahvalnost, a u pastira priegor, požrtvovnost, samozataja, radinost, nesebičnost, trpljivost.

2. Ljubav spram Boga a onda spram naroda svoga dovede Stadlera u naše krajeve kao nadpastira. Ljubavlju svojom grli neposredno stado svoje, crkvenu svoju provinciju, sav hrvatski katolički narod; za njega pregara, žrtvuje i sama sebe, radi neumorno i sve snosi, jer ljubi Isusa, Sina Boga živoga, svim silama svojim. Jer nadbiskup Stadler ljubi, zaslužuje, da bude ljubljen. Ljubi Isusa, vrhovnog pastira, pa i njega Isus vanredno odlikuje križevima svojim. Ljubi neposredno stado svoje pokrajinu našu crkvenu, sav hrvatski i naročito katolički narod, pa mu je sav iskreni hrvatski katolički narod odan i privržen, haran mu je i pouzdaje se u njega. Napose to vriedi za bosanske Hrvate katolike. Bosanac je istina „svoje glave“ u smislu, da smišlja i promišlja, da za istinu i pravdu diže glavu neustrašivo, nu s toga vidi lī plemenitost i požrtvovnost, velik je u vjernosti; on ne zna laskati ni razbacivati se riečima, nu stoga zaduži li ga tko, ne zna zaboraviti dobročinstva ni dobročinitelja.

Imaš li na oku nadbiskupa Stadlera kao muža apostola u vjeri, neustrašiva u ljubavi i neumorna u radu za narod, za njegov boljak vjerski, narodnostni i prosvjetni, te oko njega mukotrpno, no u muci ipak ponosno stado, sakupljeno uz njega baš na blagdan Presv. Srca, Ljubavi Božanske: odmah uvidiš, da se tim duhovnim zagrljajem pod okriljem Bož. Srca njeti i zapaljuje medjusobna ljubav, požrtvovnost i odanost, neumoran rad i zahvalnost.

3. Ta ljubav još većega plamena jest jubilarni spomenik. Ugasnuti ne će, dokle god Providnost bude držala nadbiskupa Stadlera na čelu našoj pokrajini, na kormilu našega vjerskog, narodnostnog i prosvjetnog napredovanja. Spomenik taj kao harno spominjanje ideal-

nog muža u radu oko rečenih ideja presadjivat će se od koljena do koljena iz srca u srce. Nije puka fraza, ako rečem, da u budućnosti ne će izčeznuti, nego postajati tvrdji i svjetliji, jer udaljenošću raste veličina i ciena velikih ljudi i djela.

Ljubav pastira spram stada i stada spram pastira ovom sgodom ne može da ostane bez vidljivih znakova i očitovanja, u koiima da se odrazuje i požrtvovnost s jedne i odanost s druge strane. Nadbiskup Stadler odkida od svojih usta, dieli podpore i stvara zaklade, što će donieti velike koristi narodu hrvatskom katoličkom baš na polju vjerskom, narodnostnom i prosvjetnom. Neposredno stado njegovo u svom siromaštvu ne zna čim bi svoga nadpastira bolje odlikovalo, nego li vidljivim znakom ljubavi Kristove spram svih nas, koji i jest najljepši ures biskupskih prsa.

4. Nego rekao sam u br. I., da jubilej nadbiskupa Stadlera jest i jubilej uzvišenih njegovih ideja, koje je neustrašivo i neumorno nastojao u djela stvoriti, e da se mi i budući naraštaj iza nas oduševljavamo i na rad potičemo za ideju katoličku, hrvatsku i prosvjetnu, te najjače temelje eksistencije narodne. Inače je jubilej svrhu promašio." Ideali nadbiskupa Stadlera baš sam eto u glavnom ocrtao: što uže i djelotvornije jedinstvo našeg naroda sa Kristom u katoličkoj Crkvi, to brže i trajnije jedinstvo našeg naroda u jedno neovisno državno trelo, što veća prosvjeta duševna i vanjska, moralna i materijalna.

Kad je jubilej nadbiskupa Stadlera, jubilej naš ovakovog značaja, valja da se u čitavom narodu podignu dva spomenika: jedan u u m u i osvjedočenju, drugi u s r c u i oduševljenju.

5. Moderne pogubne struje i ideje zapljusnuše gra-

nice hrvatske što po doseljenicima što po hrvatskim sinovima, koji se u tudjini na naucima dadoše njima zanieti. Medju ovima je napadaj na katoličku Crkvu i njezine glavare kao neprijateljicu i neprijatelje znanosti i prave prosvjete te galama na sva usta: vjera, naročito katolička, ne slaže se sa znanošću i pravom prosvjetom. Od nekoliko godina čitamo ovakova šta u mnogim našim novinama i slušamo u mnogim prosvjetnim sastancima. Ljudi, koji bi htjeli istini odati svjedočanstvo javno i otvoreno, mogli bi baš iz prošlosti svoga naroda izvaditi dokaz zaprotivno: da po vjeri, naročito kršćansko-katoličkoj, odpoče u njih prosvjeta, nauk, prava znanost, uljudba, vanjska kultura i vremenito blagostanje. Takav dokaz mogu i Hrvati iz nedavne svoje povjesti izvaditi. Dosta je nepristrano promotriti neke naše prosvjetitelje. „Jedan jedini učenjak, koji uspješno iztražuje, čije je ime upisano u listine povjesti daleko čitljivim slovima, i koji se uz to vazda odaje vjernim sinom Crkve, vriedi kao svezci apologije." To veli Hertling za znanost, a vriedi i za prosvjetu u obće. Ne treba napose izticati Račkoga, Torbara, Kukuljevića, Bresztyenszkoga, Vojnovića. Najveći i najpožrtvovniji naš prosvjetitelj Strossmayer bio je ujedno uzoran katolički biskup u nauci i odanosti spram sv. Stolice. On sa križem u ruci otvara naš najviši znanstveni zavod, Akademiju. On snuje sveučilište, da se tu njeguje istina i znanost. Kud ćeš većeg propovjednika i bogoslova, a uz to i većeg prosvjetitelja u nas Hrvata!

Evo imademo mi Hrvati u Herceg-Bosni takodjer očevidnih dokaza, koliki je kulturni, prosvjetni faktor katolička Crkva baš po svojim najoduševljenijim dostojanstvenicima.

Neka izčezne već jednom za uviek napadaj na

katoličku Crkvu i njezine glavare u ime znanosti i prosvjete; neka se jednom za uviek osvjedoče i javno priznadu Hrvati, da je baš katolička Crkva po uzornim svojim dostojanstvenicima najjači prosvjetni faktor: eto jubilarnog spomenika u umu Hrvata katolika, koji će nadbiskupu Stadleru biti daleko miliji od mramora i mjedi, jer je zamašitiji po njegove ideale.

6. Uz ovaj spomenik valja da u umu Hrvata nikne i drugi.

Radi razcjepkanosti naše narodnosti u više vjera neki te neki rodoljubi ne će, da se iztakne vjera, e da se ne bi inovjerni elementi Hrvatskoj otudjili. Dotle se išlo, da se kod najzamašnijih poduzeća za hrvatsku ideju u Herceg-Bosni govorilo: Gdje je Stadler, tamo ne pristupam! Dapače stanovita struja smatra svojim pozitivnim radom za Hrvatsku ideju rušiti poduzeće, kakovo je naš „Hrvatski Dnevnik“. Razlagalo se drugom a i ovom sgodom, kako je to i krivo i pogubno.

Neka izčezne već jednom za uviek napadaj na katoličku Crkvu kao neprijateljicu našeg naroda, kad baš za protivno toliko dokaza imamo; neka se jednom za uviek osvjedoče i javno priznadu Hrvati, da katolička Crkva i njezini glavari bistro luče vjeru od narodnosti, te da i različite vjere mogu složno raditi oko jedinstva i prave dobrobiti Hrvatske: eto jubilarnog spomenika u umu Hrvata katolika, koji će nadbiskupu Stadleru biti daleko miliji od mramora i mjedi, jer je zamašitiji po njegove ideale.

7. Uz ovakov spomenik u umu, uz ovakovo osvjedočenje valja dignuti spomenik u srcu, u oduševljenju.

Mi smo u katoličkoj Crkvi preporodjeni na vrhunaravni život, za nebo, koje nam je Krist svojom mukom i smrću opet otvorio. Postali smo uda mističnog tiela

Kristova, postali smo lozice na čokotu, koji je Krist. Svu snagu, krjepost i svetost ima Crkva, imaju crkveni dostojanstvenici od Krista. Tko s Kristom ne sabire, prosiplje; tko nije uz Krista, protiv njega je.

Mi smo u Hrvatskoj domovini rodjeni kao uda velikog hrvatskog tiela, kao grančice velikog hrvatskog stabla. Od naroda imamo krasni jezik i običaje, divnu i zanosnu povjest; nu naš narod ima velikih potreba u političnom, prosvjetnom i gospodarsvenom pogledu. Pomoći mu ni odakle nema, osim od njegove djece, a dušmana na pretek.

Dok smo se borili za prag i zalogaj, za vjeru i dom, dotle ostala Evropa daleko koraknula u znanju i umieću, u državnom i družtvenom životu, u tehnici i obrtu, u gospodarstvu i prometu. Nekad odlučivala fisična snaga, danas kulturna i prosvjetna.

8. Na dan proslave neka se srca svih Hrvata katolika gledajući slavnog jubilarca nadbiskupa Stadlera slože u zavjeri: da će i u privatnom i u javnom životu čast odavati Kristu, Sinu Boga živoga, kao prava djeca katoličke crkve; da će i u privatnom i u javnom životu priznavati se i raditi kao prava djeca slavne Hrvatske domovine; da će svaki po silama i zvanju riečju, primjerom ili perom raditi oko prave duševne i vanjske narodne prosvjete: eto jubilarnog spomenika u srcu Hrvata katolika, koji će nadbiskupu Stadleru biti daleko miliji od mramora i mjedi, jer je zamašitiji za njegove ideale!

KAZALO.

